

Uygulamalı Dijital İlahiyat Araştırmaları I Eğitim Programı Tanıtımı (5-17 Şubat 2024)

Nuran SARICI DOĞAN*

Son yıllarda özellikle de pandemi süreciyle birlikte yeni bir ivme kazanan dijital dönüşüm, genelde günlük yaşamı, özelde akademik hayatı derinden etkileyen birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Dijital uygulamalar bilgiye erişim, eğitim-öğretim, kaynak kullanım ve iletişim sahalarında pek çok imkân vermektedir. Buna bağlı olarak ülkemizde akademik alanda, dijital uygulamaların kullanımı büyük ölçüde artmıştır.¹ Bilgiye daha hızlı ve geniş kapsamlı erişim imkânı sağlayan dijital uygulamalar sayesinde eğitim süreçleri dijitalleşmiş ve uzaktan eğitim modelleri daha yaygın hale gelmiştir. Bununla birlikte, kaynak kullanımı ve iletişim de dijital araçlar sayesinde daha etkili hale gelmiştir. Bu durum dijital beşerî bilimlerin adı verilen yeni bir çalışma alanının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu alan, interdisipliner ve multidisipliner bir yaklaşımla çalışarak, dijital uygulamaların beşerî bilimlere adaptasyonu ve yeni çalışma süreçlerinin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu süreçlerin devamı niteliğinde TÜBİTAK destekli Uygulamalı Dijital İlahiyat Araştırmaları I Eğitim Programı, halihazırda ilahiyat sahasında yürütülen akademik çalışmalar ile dijital beşerî bilimlerin yöntemleri arasında entegrasyon kurmayı amaçlamıştır. Bu amaca hizmet eden bir faaliyet olarak dijital teknolojilerin ilahiyat araştırmalarında kullanımı ve söz konusu adaptasyonun gerçekleştirilmesine yönelik olarak TÜBİTAK 2237-A Bilimsel Eğitim Etkinlikleri Desteği Programı kapsamında 5-17 Şubat 2024 tarihleri arasında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden ve farklı ilahiyat fakültelerinden yüksek lisans ve doktora eğitimlerine devam eden 80 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Program kapsamında ücretsiz olarak verilen çevrimiçi eğitimlerde dijital beşerî bilimlerin yöntemlerinin İslami araştırmalara adaptasyonunun imkânları sorgulanmış ve katılımcılar aktif bir şekilde örnek çalışmalarla sürece dâhil edilmişlerdir. Buna göre eğitim; giriş dersleri, kapanış oturumu olarak proje uygulama örneği dersi ve her biri 4 bloktan oluşan 4 farklı modül şeklinde gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak dijital beşerî bilimlerin tanıtıldığı ve temel kavramsal çerçevenin çizildiği 3 bloktan oluşan giriş dersleri verilmiştir. Bu derslerde Doç. Dr. Yunus Uğur rehberliğinde *tanım, tema, amaç, yöntem, teknolojik yaklaşımlar, örnek projeler ve uygulamalar* üzerinden

* Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. nsarici@kastamonu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7102-4593

1 Türkiye Araştırmalarında Dijital Beşerî Bilimlere dair ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Aladağ. "Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, sy. 36 (Aralık 2020): 773-796.

“Dijital Beşerî Bilimlere Giriş” dersi verilmiştir.² Akabinde Uygulamalı Dijital İlahiyat Araştırmaları I Eğitim Programının Yürütüsücü Dr. Öğr. Üyesi Tuba Nur Saraçoğlu tarafından İlahiyat Araştırmalarında “Dijital Yöntemlerin Kullanımı” konulu ikinci bir giriş dersi verilmiştir. Bu ders kapsamında Dijital İlahiyat araştırmalarının kavramsal çerçevesi kapsamlı bir şekilde ortaya konularak bu sahadaki araçlar ve ilk çalışmalar tanıtılmış; dijital beşerî bilim yöntemlerinin İlahiyat araştırmalarında uygulanması hususunda karşılaşılan problemler, sunduğu yeni fırsatlar ve imkânlar ele alınmıştır.³ Son giriş dersi olarak ise Prof. Dr. Hasan Güçlü rehberliğinde yapay zekâ hakkındaki terminolojinin doğru kullanımları ve uygulama yöntemleri hususlarında bilgilendirme yapılmıştır.

Eğitim programı Doç. Dr. Celal Şenol rehberliğinde “Coğrafi Bilgi Sistemleri”, Prof. Dr. Hasan Güçlü rehberliğinde “Sosyal Ağ Analizleri”, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Apaydın ve Arş. Gör. Sefer Korkmaz rehberliğinde “Metin Analizleri” ve Dr. Mustafa Taha Koçyiğit rehberliğinde “Yapay Zekâ” olmak üzere 4 farklı modülden oluşmaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri modülünde coğrafi bilgi sistemlerinin tanımı, temel unsurları, harita oluşturma yöntemleri, mekânsal analiz, coğrafi bilgi sistemleri teknolojisi gibi konular ele alınmıştır. Bu kapsamda coğrafi bilgi sistemleri araçlarından ArcGIS yazılımı üzerinden haritalama, tarihi verilerin mekânsal analizleri, veri güncelleme, veri yönetimi ve Excel veri tabanını içe aktarma gibi konular anlatılmış ve uygulama örnekleri üzerinden katılımcılar veri işleme pratiği yapmışlardır.

Sosyal ağ analizleri modülü kapsamında sosyal ağ analizlerinin temel kavramları ve çizgi teorisi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bu modülde sosyal ağ analizlerinde merkezilik ölçüleri ve İslami araştırmalardaki uygulamalarını tanıtmaya hedeflenmiştir. Ayrıca Pajek yazılımı ile sosyal ağ analizine giriş dersi verilmiş ve bu kapsamda İslami ilimlere dayalı veri seti uygulanmıştır. Metin analizleri modülü kapsamında Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Apaydın’ın öğretmenliğinde rivayete dayalı metinlerin veri yapısı üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Bu modülde bir rivayetin farklı varyantlarının KURAMER Pro programı vasıtasıyla veri tabanına işlenip kodlama ve tasnifinin yapılması hedeflenmiştir. Buna göre rivayetlerdeki verilerin zaman, mekân, nesne, grup ve eylem olgularına göre KURAMER Pro yardımıyla kategorize edilerek oluşturulan şemaların rivayet araştırmalarında bütünsel yaklaşım metoduyla⁴ nasıl kullanılacağı öğretilmiştir. KURAMER Pro programının kullanımına ek olarak hadis ve siyer rivayetlerinin tespiti, analizi, yeniden kurgulanması ve yorumlanması hususunda teorik ve uygulamalı bir yöntem izlenerek katılımcıların bu tarihî verileri nasıl değerlendireceklerine dair önemli bir kazanım elde etmeleri hedeflenmiştir. Metin analizleri modülünün ikinci eğitimi olarak Arş. Gör. Sefer Korkmaz rehberliğinde KİTAB projesi tanıtılmıştır. Knowledge, Information, Technology ve Arabic Book kelimelerinin baş harflerinden türetilmiş bir kısaltma olan KİTAB projesi, Aga Khan Üniversitesi Uluslararası

2 Dijital teknolojilerin sağladığı ilmî katkıların Osmanlı tarihi ve kaynakları üzerindeki yansımaları için bk. Yunus Uğur (ed.), *Dijital Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023).

3 Tuba Nur Saraçoğlu, “Dijital Beşerî Bilimler Bağlamında İlahiyat/İslâmî İlimler”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 12, sy. 2 (30 Eylül 2022): 845-891.

4 Mehmet Apaydın, *Hadislerin Tespitinde Bütünsel Yaklaşım*, İstanbul: Kuramer / Kur’an Araştırmaları Merkezi, 2018.

Müslüman Medeniyetleri Araştırma Merkezi bünyesinde Prof. Dr. Sarah Bowen Savant yürütücülüğünde geliştirilen İslami metinlerin yapısını ve veriye dönme süreçlerini incelemeyi amaçlayan bir projedir. Buna göre müelliflerin kendilerinden önceki eserlerden nasıl yararlandıklarını tespit eden yöntemleri ortaya koyan proje, metinler arasındaki ilişkileri ve metinler arası dolaşım sistemlerini keşfetmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda Optik Karakter Tanıma (OCR) yöntemi kullanılarak metinler arası benzerlik oranları istatistiksel verilerle ortaya konmaktadır.⁵ Eğitim esnasında proje yürütücüsü Prof. Dr. Sarah Bowen Savant'ın modüle misafir olarak katılıp değerlendirmelerini paylaşması katılımcıların projeyi yakinen ve birinci elden tanımaları açısından çok değerli bir aşama olmuştur.

Yapay zekâ modülünde Dr. Taha Koçyiğit tarafından yapay zekâ uygulamalarına dair temel bilgilendirme yapılmıştır. Bu modül kapsamında yapay zekâ algoritmalarının İslami metinlere uygulanması amacıyla Büyük Dil Modeli (LLM) temelli OpenAI ve ChatGPT gibi araçların kullanımı, verilerin istatistiki analizi ve literatür taraması gibi hususlara değinilmiştir. Eğitimin son aşamasında Doç. Dr. Muhammed Enes Topgül tarafından “Klasik Metinlerden Veri Oluşturma” başlıklı bir kapanış dersi verilmiştir. Bu ders kapsamında klasik kaynaklardaki bilgilerin proje hedeflerine hizmet eden verilere dönüştürülmesi bağlamında hali hazırda devam eden “2./8. Asır Hadis Halkalarının İnşası” isimli proje üzerinden tecrübe aktarımı yapılmıştır.

Katılımcılardan eğitimin giriş derslerine, kapanış dersi olan proje uygulama örneği dersine ve kayıtlı oldukları ilgili modülün en az 3 bloğuna katılmaları beklenmiştir. Eğitime eksiksiz ve aktif olarak katılanlara katılım belgeleri ulaştırılmıştır. Bu makaleye konu olan eğitim, Uygulamalı Dijital İlahiyat Araştırmalarının I. kısmını kapsamaktadır. 22 Temmuz-5 Ağustos 2024 tarihlerinde yapay zekâ ağırlıklı olacak şekilde 7 günlük II. bir eğitim programı planlanmıştır.⁶

İlahiyat araştırmaları sahasında kullanımı pek de yaygın olmayan dijital beşerî yöntemlerin ilgili proje vasıtasıyla geniş bir araştırmacı kitlesiyle buluşturulması, alana dair ileride yapılacak projelere ve geliştirilecek yöntemlere kaynaklık etmesi bakımından son derece önemli bir girişim olmuştur. Eğitim, katılımcıların mekân, ağ ve metin analizi programlarını öğrenmelerini sağlayarak bu yeni yöntemlere kendi sahalarıyla bütünlüklü olarak adapte olmalarına katkı sağlayacaktır. Proje farklı disiplinlerden akademisyenlerin bir araya gelerek ortak çalışmalar yapabildiği bir platform olmayı başarmıştır. Ayrıca bu eğitim programı ilahiyat fakültelerinin gündemlerine dijital beşerî bilimler yöntemlerini almaları bakımından çok önemli bir adım olmuştur. Bu anlamda başta proje yürütücüsü Dr. Öğretim Üyesi Tuba Nur Saraçoğlu olmak üzere, proje işbirlikçisi Marmara Üniversitesi Dijital Beşeri Bilimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Düzenleme Kurulu, Bilim Kurulu, Kıymetli Öğitmenler, Yardımcı Araştırmacılar ve tüm katılımcılar büyük bir teşekkürü hak etmektedir.

5 Ayrıntılı bilgi için KİTAB projesi web sayfasına bkz. <https://kitab-project.org/>

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.dijitalilahiyatarastirmalari.com/>

Kaynaklar

Aladağ, Fatma. “Dijital Beşerî Bilimler Ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 18, sy. 36 (Aralık 2020): 773-96.

Apaydın, Mehmet. *Hadislerin Tespitinde Bütünsel Yaklaşım*. İstanbul: Kuramer / Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2018.

Saraçoğlu, Tuba Nur. “Dijital Beşerî Bilimler Bağlamında İlahiyat/İslâmî İlimler”. İslam Tetkikleri Dergisi 12, sy. 2 (Eylül 2022): 845-891. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2022.1123964>.

Uğur, Yunus (ed.). *Dijital Beşerî Bilimler ve Osmanlı Çalışmaları*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023.

<https://kitab-project.org/>

<https://www.dijitalilahiyatarastirmalari.com/>